

Jonas Basanavičius (1851–1927)

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Jonas Basanavičius gimė 1851 m. lapkričio 23 d. Ožkabalių kaime (dab. Vilkaviškio r.), valstiečių šeimoje. Baigęs Marijampolės gimnaziją, 1873 m. įstojo į Maskvos universitetą. Metus studijavo Istorijos-filologijos fakultete, vėliau pasirinko medicinos mokslus. Baigęs studijas, 1879 m. įgijo gydytojo specialybę.

Rusijos imperijos tarnautojų skyrimo politika lėmė, kad J. Basanavičius sukauptų žinių negalėjo deramai pritaikyti Lietuvoje. Nerimas dėl lėšų stygiaus paskatino jį priimti Bulgarijos valdžios kvietimą įsikurti šioje šalyje. 1879–1882 ir 1885–1892 m. J. Basanavičius dirbo Lomo miesto vyriausiuoju apskrities gydytoju ir ligoninės vedėju, 1884–1885 m. – vyriausiuoju apskrities gydytoju Elenos miestelyje, 1892–1905 m. – kunigaikščio Ferdinando rezidencijos prie Varnos miesto ir vietos gimnazijos gydytoju. Jis buvo pacientų gerbiamas medikas, atviras medicinos mokslo naujovėms. Išsamios gydytojo publikacijos lietuvių, rusų ir bulgarų kalbomis teikė visuomenei žinių apie įvairių ligų prevenciją ir gydymą. Nemažai jo sukurtų medicinos terminų pateko į bendrinę lietuvių kalbą.

J. Basanavičius nuolat domėjosi Lietuvos praeitimi, tradicijomis, lietuvių kalba ir literatūra. Jau 1880 m. parengė straipsnių lietuviškai spaudai. 1883 m. J. Basanavičiaus rūpesčiu pradėtas leisti, jo kurį laiką redaguotas lietuviškas pasaulietinis kultūrinis laikraštis „Aušra“ ugdė pagarbą gimtajai kalbai, papročiams ir tėvynės istorijai.

Tautos šauklio istorinė veikla labai plati, bet toliau mes pateiksime vieną jo kūrinį kurį paskaityti visiems tikrai verta:

DMI J. BASANA VIČIUS

APIE TRAKŲ PRYGŲ TAUTYSTĘ IR JŲ ATSIKĖLIMĄ LIETUVON

Prakalba.

Apie lietuviu kilmę, kaip ir apie senovės trakų tautystę lig pastarojo laiko — kaip iš žemiau paduotųjų literatūros datų pasirodo — būta žinoma labai dar menkai. Lietuvių tautos kilmės buvo ieškoma netik tarp žydų, graikų, rymėnų, sauromat.ų, bet ir kitų genčių, kurių šiandien istorijoj tik vardai beliekti. Pastaruoju vėl laiku imta pritarti tai nuomonei, jog lietuviai esą kalbos žvilgsniu artimiausi giminaičiai indų bei eranų Azijoje ir graikų — Europoje, ale iš kur ir kokiu keliu jie Europos šiaurėje atsidūrę — tik spėlioti galima buvo. Vienas tiktai Ed. Gisevius 1), tarytum instinktingai tiesą prajausdamas, buvo manęs, jog lietuviai ne tik iš rytų žemės paeina,

bet ir su aigyptėnais, graikais ir rymėnais santykių turėję. Neapsčiau būta žinoma ir apie tautystę trakų, kurie buvo laikomi kaip išnykę kalbos atžvilgiu ir rumunais, slaviais, gotais išvirtę.

Ar mano tyrinėjimai, kurių čion paduodu pradžia, šitą etnologijoje užkimš spragą, ir ar identifikacija lietuviškųjų genčių su trakiškosiomis, kaip ji šitame rašte prirodyti bandoma, patenkins etnologus — netolima ateitis parodys. Man užsiiminėjant taip ilgą laiką šituomi svarbiausiu Europos tautų etnologijoje klausimu -) apie aukščiau minėtųjų tautų kilmę, labai malonų būtų, kad kaip išsipildė Agamemnono") pranašavimas del išgriovimo šventosios Ilionus, kurios griuvėsius po tiek šimtų metų suradęs Schliernann'as, atidengė seniausią trojėnų kultūrą, idant taip lygiai ir mano tyrinėjimams, įkaitintiems to pat Schliemann'o darbais, lemta būtų atidengti bei aikštėn iškelti trojėnų ir kitų trakų prygų genčių "tautystę, identiškumo jų su šios dienos lietuviais latviais prirodymu.

Šitoje rašto dalyje kalbama apie likusias iš prygų trakų kalbos tarmių glossas; antroji ir trečioji dalis turės apimti vietų ir žmonių vardus, palygintus su lietuviškais, taipogi etnografijos medegą (tikyba, būdas, daba ir k.). J. B.

Vilniuje, kovo 4 d. 1916 m.

□ IŽANGA.

Istorijos šviesai prabrėžtant ties neperregimomis praėjusio laiko tamsenybėmis ant mūsų Europos bei jos pasienyje gulnčios Mažosios Azijos, mes susitinkame bei susipažinti gauname su viena M. Azijoje labai etnologijai svarbia bei sena ir aukštos kultūros tauta, kurią aigyptėnų monumentai Kheta, ašurų — Khatta, Knate, žydų raštai — Kheth, Heth, Kittim, graikų — foprfoc, o šios dienos mokslininkai — Hettēens, Hettites, Hethiter, Hittiter vadina. Kadangi šita tauta pati save, rodos, getais, gatais („Ghetiter", „Ghattaer") vadinus,) šituomi vardu ir mes ją čionais vadinsime.

Getų tautos -) tėviškė buvusi kalnuotoji M. Azijos dalis, kur vėliau Kappadokija ir Kilikija buvo, iš kur getai — kaip iš atrastų jų kalboje ir styiiuje monumentų matoma, — turėją, kaip rodosi, ne tik visą M. Aziją ir Aigajų marių (Alfatov rc&afoc) salas⁸) po savo valdžią apėmę, bet ir Suriją (babyloniška Sūri, gr. Supta) bei didelę dalį Palaistinos, dar seniau aramaiškų genčių apgyventą. Rytų šone dar XV šimtmeityje, Kristui negimus, jie gyveno abipusi Eufrato upės iki Ašurijos sienų.¹) Tūla tų getų dalis XXIII šimtmeityje, drauge su vadinamaisiais „piemenimis" (flotjiivEc) arba hyksais (aigyptiškai hik-šasu) buvus ir Aigyptą apėmusi, ten apsigyvenusi ir, rasi, kolonizacijos laiku getams dar žiloje senovėje, regis, ne kartą teko susikivirčyti su tuometiniais jų kaimynais: babyloniais ir ašuriais rytuose, žydais ir aigyptėnais—pietų krašte. Seniausias getų vardo paminėjimas randasi ašurių įrašuose iš Sargono I-jo (Schargani—scharmachazi) Akkado karaliaus laikų šiaurės Babylonijoje gyvenusio apie 3800 m. Kristui negimus,⁵) kuomet getai jau buvę smarkūs babylortių priešininkai.^s) Vėliau su getais karą vedęs ir ašurių karalius Tiglath-Pileser I apie 1130 m.⁷)

Mums šita getų tauta yra svarbi netik kultūros žvilgsniu, kad ji jau senų senovėje ant lygiai aukšto dabos laipto su ašuriais ir aigyptėnais stovėjęs ir išsidirbus buvo ypatingą tikybą, daile ir hieroglyfų raštą, getišku („ketišku") vadinamą, kad ji turėjusi didelę jau seniausioje senovėje kaip politišką, taip ir kultūrišką įtekme į ano laiko M. Azijos ir Europos gyventojus, duodama pradžia seniausiai Graikijos civilizacijai,⁸) bet ir tuomi ji yra mums įdėmi, kad ji, rodos, turėjo identišką vardą su trakiškaisiais ant Balkanų pusiasalio daug vėliau gyvenusiais getais (Tėmi),

kaip lygiai ir tuomi saviop mūsų atyda traukia, kad mums dažnai istorijoje tenka rasti minėtos tyrai prygų trakų gentys, politikos tikslu susidėjusios su šiais M. Azijos getais ypač ilgai dūruojančiuose jų su aigyptėnais karuose, iš ko galima, kaip toliau matysim, spėti apie artimą tarp minimųjų tautą giminybę.

Su aigyptėnais— kaip jau minėta—getams nuo hyksų laiko santykių turėti teko; XVII šimtmetėje, Kristui negimus, faraono Thutmeso I-jo laikais getai vėl, regis, kariškų prietikių su aigiptėnais turėjo. Vėliau Thutmesui III-iam (apie 1560 m.) Aigypte viešpataujant, užtikame getus vėl karan įsipainiojusius su aigyptėnais. Nuo šio laiko jų monumentai mini gana tankiai kariškus atsitikimus tarp aigyptėnų ir getų drauge su jų talkininkais—prygų trakų gentimis iš M. Azijos. Taip laikais faraono Seti'o I (1453—1394) ir Ramses'o II Sesturo (1394—1328 m.), kurį graikų rašytojai Sesostriu vadina, prygų gentys, susitelkusios su getais ir getų karalių Sapalulio bei vėliau jo nepočio Mautenaro vedamos, nuolatinius karus ...

Visa knyga publikacijai ruošama-kantrybės